

AQUESTA ALTRA VIDA: RECULL I EVOLUCIÓ D'UN CAMP SEMÀNTIC (CICLE DEL BLAT A LA COMARCA D'OSONA)

per Joaquim PRATSOBRERROCA I MATAVERA*

3. Anàlisi

3.1. Anàlisi evolutiva

En aquest apartat dono un repàs general als resultats del qüestionari en base a la principal premissa plantejada: l'evolució del camp semàntic.

3.1.1. Part gràfica

Ja he citat els avantatges que presenta una part gràfica, la qual ha permès una informació totalment ajustada a la realitat, reflectidora de l'actual moment que passa el camp semàntic a partir del coneixement de les eines emprades en el cicle del blat.

Les primeres quatre fotografies són un clar exponent de l'evolució que ha experimentat una de les feines principals dins el cicle: la llaurada. Si bé les denominacions no presenten gaire diferenciació entre els set enquestats, aquesta és considerable en el grau de coneixement. Tot i que coneixen els distints sistemes de llaurar segons les arades, llevat del més jove que ja confon significativament la fanga amb una forca, veiem com les parts d'aquestes reben noms de forma irregular. Fixem-nos que, mentre els enquestats més joves només contesten les parts comunes (*rellà, orellons*) a les tres arades quan contemplen l'arada romana, els grans només donen nom a les parts de l'arada del tractor que s'han conservat a les anteriors (*orellons, rellà, paletons*). Per la seva part, la generació mitjana té un coneixement més compensat, total pel que fa a l'arada que es fa servir en l'actualitat. Un fenò-

* Aquesta és la segona part de l'estudi amb què el seu autor quedà finalista al Premi «Plana de Vic» l'any 1989. La primera part fou publicada en el número 125 d'«Ausa».

men molt semblant, potser encara més patent, passa amb els guarniments del bestiar fotografiats d'una banda i el dibuix del tractor d'una altra. Ja fa anys que el tractor s'ha introduït de ple en l'explotació agrícola i amb ell el bestiar de treball i de càrrega i tots els seus guarniments han desaparegut gairebé per complet. Com mostra l'enquesta, la generació jove ja no els coneix pràcticament gens; això implica la pèrdua segura i irremeiable d'aquest camp semàntic (o almenys de bona part de la seva autenticitat). S'ha de considerar lògic que algunes parts d'eines aparegudes a les fotografies no siguin conegudes per tractar-se de tecnicismes massa específics (com l'avant-tren de l'arada o el pollegó de la forca) i, per tant, poc introduïts al parlar comú del pagès. Trobem, en aquest sentit, algunes variants originades per l'adaptació al lèxic més corrent de certs tecnicismes propis d'altres camps semàntics com el mecànic agrícola (per exemple, la de cargol per tenaller). Per altra banda, només els enquestats més grans han conegut les parts assenyalades del jou; els altres sols han indicat altres parts més evidents i comunes (banyes, coixins, corretger).

De tota manera, en cap moment no es pot dubtar del caràcter genuí i monosèmic de la majoria de paraules. D'això en són representatives les diferents denominacions de les mesures, segons la seva capacitat. Aquest curiós sistema de mesurar la superfície d'un camp es remunta a temps remots i, davant l'aparició de sistemes més matemàtics i pragmàtics, ja fa molts anys que s'ha perdut per complet. Així s'explica que en aquest cas només els enquestats grans hagin sabut respondre. Pel que fa al volant de segar blat i a la corda, pot estranyar que alguns termes siguin coneguts pels enquestats més joves; hi ha una explicació, com ha manifestat algun d'ells, si coneix què és un esclonet no és sinó per haver-lo vist en ús de forma excepcional, és a dir, es tracta d'eines en part conservades a través d'altres usos o serveis (sega de farratges, neteja de margeres...). *Soga* i *corda* s'usen indistintament per bé que en els últims anys s'ha estès més el mot *corda*, un terme d'ús certament més generalitzat. Resulta ben significatiu que un dels enquestats grans sigui l'únic que no digui *corda* mentre que l'altre apunti una variant sembla ser que ben pròpia, *llibant*¹.

Una variant que cal considerar errònia, almenys si tenim en compte que estem tractant un camp semàntic prou concret i limitat com és el de la batuda, és aquella que ens parla de rampí fent referència a la *pinta*. Una vegada més, llevat dels enquestats grans, la resta cau en la ignorància o l'equivocació. És clar que la semblança entre ambdues eines és gran, però mentre una és d'una època molt concreta (batuda amb eugues), l'altra encara s'usa. De fet, cal especificar que un dels informadors em donà a conèixer que, segons ell, la pròpia *pinta* (que pren el nom de la pinta dels cabells) no és com el que figura a la fotografia. Pel que fa al castellanisme de «*rastrillo*» apuntat per un dels joves, al contrari d'altres casos, no cal considerar-lo més que una excepció. Això mateix passa amb «*làtigo*».

1. *Llibant* especifica una corda gruixuda d'espart, material sempre molt utilitzat a la Plana.

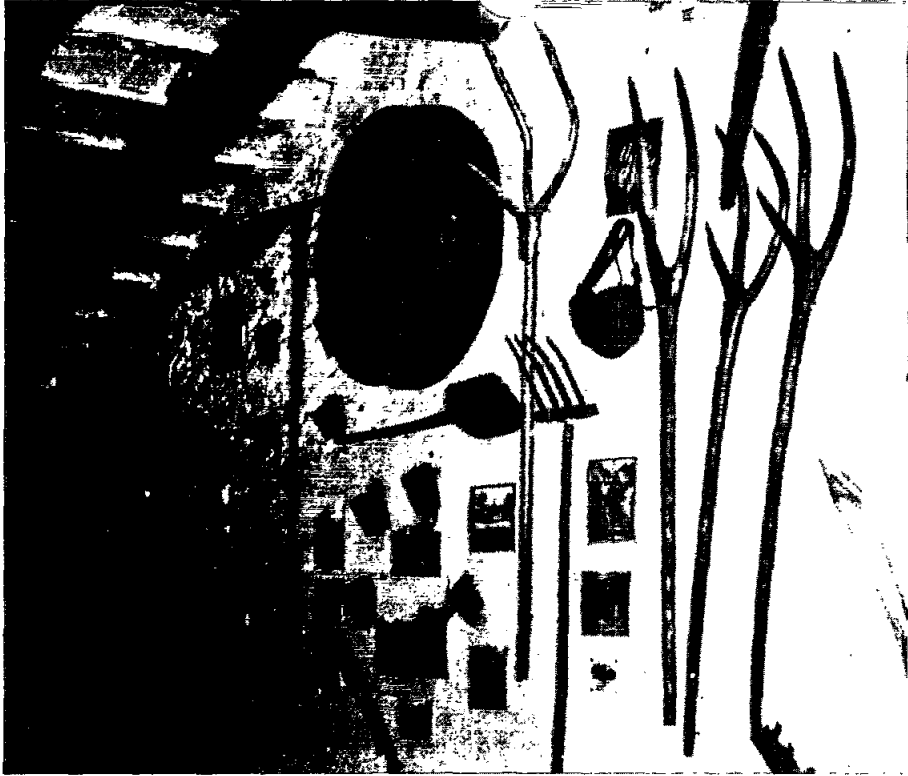
En suma, en cada cas es revela una mica del progressiu però imparabile degenerament del camp semàntic en qüestió. Fixem-nos com, llevat dels dos enquestats de seixanta anys que anomenen les eines pel seu propi nom, la resta, malgrat que les coneixen, sovint per extensió, donen noms que no es poden considerar propis ni variants sinó derivats, noms d'eines semblants o de la mateixa família (un pagès gran no confondrà mai una garbella o un garbell –és més gros–, o una tirassa i un tiràs –el primer és tirat per un animal– o una escombra de cabaçudes o una de brucs –encara que són força iguals i la fotografia és defectuosa, vénen de dues mates ben diferents). En canvi, sí que es poden considerar plenament sinònims i variants la màquina de ventar o màquina de batre el blat i la ventadora; no crec que pugui ser admès el cas d'espigadora, ja que aquesta denominació fa clara referència a una màquina d'espigar blat de moro.

3.1.2. *Recall*

De fet, el pes més important del qüestionari recau en el llistat de paraules que he proposat als enquestats perquè em donessin el seu grau de coneixement convenientment especificat. Com ja hem vist a la part gràfica, la conclusió fonamental a què hom arriba és l'acusat canvi transformacional reflectit a través dels diferents resultats donats per les tres generacions amb tot un seguit de conseqüències que això comporta. A part d'aquesta observació general i que queda repetidament demostrada, ens fixarem en altres casos més singulars, sempre contenidors d'algun o altre interès. Els aspectes de tipus més gramatical seran vistos en el següent apartat.

La considerable quantitat de variants apuntades i la seva diferent procedència i origen dóna compte de la riquesa lèxica d'aquest camp semàntic. Així, per exemple, és gairebé insòlit que, dins una àrea tan petita com l'escollida, dos pagesos puguin conèixer un mateix significat amb dos significants prou independents (perquè no els coneixien l'un de l'altre); és el cas de caça i buidador. En el transcurs del treball de camp he vist a la pràctica la facilitat amb què es dóna aquesta proliferació de variants. No hi ha dubte que un dels motius principals es troba en la determinada situació social en què ha viscut fins fa ben pocs anys el pagès (aïllament i estancament generals, analfabetisme o un ensenyament molt primari, desconeixement i, per tant, cap influència dels mitjans de comunicació...)². En aquestes condicions, la llengua esdevé més primitiva i particular i sobretot més lligada al medi en què es viu; però malgrat la riquesa i el tresor natural que sens dubte constitueix aquest estat, el pagès no és conscient del conreu lingüístic ni li preocupa en absolut, com és lògic, la seva manera de parlar. Aquesta actitud és la que propicia la contínua tendència a l'alteració de la llengua, diguem-ne, normativa. Els resultats del qüestionari ens ofereixen exemples prou reveladors

2. En aquest aspecte, el dialectòleg J. Veny remarca que avui, «amb els poderosos mitjans de comunicació, la difusió de novetats lingüístiques i la propagació d'elements d'un model lingüístic més o menys uniforme es realitzen d'una manera gairebé simultània fins al nucli humà més arraconat.» J. VENY, *Introducció a la dialectologia catalana*, Barcelona, 1986, Enciclopèdia Catalana, Biblioteca Universitària, núm. 4.

Museu Agrícola del Colomer. Taradell (Osona).

d'aquest estat (el cas de l'arada i la seva evolució, sense anar més lluny). L'arada romana (un de tants vestigis de la romanització), tot i que va veure com sorgien altres models millorats amb noms oficials (arada de sant Isidre, possiblement en honor al sant patró, o l'arada de Badalona, per provenir d'aquesta ciutat), sempre conservarà el nom primer i només fou una variant quan calgué. Efectivament, amb l'aparició de l'arada brabant (no derivat del terme brau com popularment es creu –a més, seria en ve baixa– sinó procedent de la província belga molt agrícola de Brabant), pels pagesos de la Plana els devia ser una denominació massa estrafolària i de seguida la batejaren més senzillament i popular: l'arada dels bous, arada pensada per ser tirada pels bous i que, per això, (era una arada grossa en contrast a la romana) la romana passà automàticament a anomenar-se l'arada xica. Un fenomen semblant el trobem en l'arada del tractor, citada com l'arada de dos o tres soles (justament per ser aquesta la seva innovació). Un altre exemple d'aquesta flexibilitat és el cas de *pallissa*. Tot i que aquest és el significat propi i conegut per tot els enquestats, trobem apuntades tres variants (*paller*, *cobert* i *cabanya*) que, funcionant perfectament com a sinònims,

exemple d'aquesta flexibilitat és el cas de *pallissa*. Tot i que aquest és el significat propi i conegut per tot els enquestats, trobem apuntades tres variants (*paller*, *cobert* i *cabanya*) que, funcionant perfectament com a sinònims, assenyalen l'origen o el tipus de construcció que ha tingut o té la seva pallissa en cada cas particular. D'aquesta manera, qualsevol diferència pot donar un nom nou i una minúscula apreciació diferent és motiu d'una altra denominació diferent a l'establerta (vegi's els casos d'*estripadoretta*, *carregador*, *forcat*...). Sovint aquestes variacions són poc sòlides o establertes; això ho he notat en la manera vacil·lant en què han estat donades. De fet, on més ho he percebut ha estat en la fonètica; al costat de variants ben distingides ([bən 'st] de [bən'siɫ] o sobretot ['jɛw] de ['jɔw]) sorprèn que un mot pugui tenir fins a tres formes diferents recollides en set enquestats ([mu'ʃəjo], [mu'ʃi'o] i [mu'ʃal]).

També cal fer constar que algunes variants s'han de considerar, almenys des d'un punt de vista semàntic, com errònies (no es pot admetre que una eina tan popular com el garrot de lligar garbes –malgrat la seva forma punxeguda– sigui anomenat *punxó* o bé que a les *xurriaques* –de les quals ja ens féu notícia l'informant principal–, siguin considerades un «làtigo» o bé un bastó. No és casual que aquest tipus de variants vinguin donades pels enquestats joves.

Per contra del que podria semblar, la inclusió de castellanismes és considerable («enganxe», «cosetxadora», «bandejas»); els quals, donada la seva total adopció a la parla comuna, no he dubtat d'incloure'ls al llistat. Si estudiem les seves causes veurem que, de fet, no són altres que la influència del castellà en els últims cinquanta anys, influència que també ha arribat al món rural català. Pot estranyar la presència d'un terme castellà com «*cuba*» però la seva aparició al llistat és intencionada. Coneixent que l'entrada d'aquest castellanisme és deguda a l'aparició de les bótes grosses arrossegades pel tractor, he volgut provar el seu grau d'introducció. Significativament, en aquest cas és coneguda per tots llevat de la generació gran que sols la coneixen per extensió de significat. De tota manera, el terme autòcton *bóta* continua conservant-se totalment, la qual cosa ve a reflectir que de moment es manté el difícil equilibri. Altres casos també es presenten majoritàriament en la seva forma castellanitzada («*matxacar*» per *matxucar*, «*pulvaritzador*» per *polvoritzador* i sobretot aquell que ens ha arribat com a «*riendes*» per *regnes*, terme que algun enquestat no reconeixia fins que no li era recordada la seva forma popularitzada.

Pel que fa a les feines o accions també aquestes vénen acompanyades d'un bon nombre de variants, generalment més primàries (com és el cas del *tombar la terra*, més antigues (la *sementera*), més generalitzades (*arreglar la terra*) o molt semblants (*aparellar* i *apariar*), tant que, almenys fonèticament, han estat difícils de distingir. A part de la tendència a citar més el verb substantivat que el propi nom (que ja veurem dins l'apartat morfològic), el tret més ressenyable és, una vegada més, aquell que destaca les variacions produïdes arran de l'evolució. En aquest sentit, he considerat variants la *sulfatada* i l'*herbejada*, perquè el primer ha vingut a substituir per com-

plet el segon; cal recordar que aquesta feina s'atribueix a les dones (amb tot, llevat de la generació jove, la resta d'enquestats la coneixen, encara que els és més comú parlar de sulfatar). Un cas afí a aquest és el de *segar*, lògicament conegut per a tots; tot i amb això no deixa de ser ben indicatiu el terme apuntat pels joves: «*cosetxar*», que, com sabem, ha substituït tota la resta, una resta impressionant ja que, des de ser segat a ser ensacat, passava per un procés laboriós i gradual com pocs (només a l'era, i com a exemple, el blat, un cop fets els modolons, es ballotava, es trillava, s'esgarbissaven les garbes perquè llavors s'espolsés i es desgranés –o s'esgranés– i la palla s'esbollés, es capolés, s'aixafés, es trinxés...).

Per bé que podríem seguir comentant diferents aspectes aportats pel resultat del qüestionari, espero que el seu principal objecte hagi quedat suficientment reflectit. Al costat d'aquelles eines més comunes, òbviament conegudes per tothom (*pala, forca...*), la generació més gran ha palesat la riquesa lèxica del seu temps donant resposta a pràcticament tots els noms proposats llevat, és clar, dels nous termes apareguts amb motiu de la veritable revolució tecnològica (que formant part d'altres camps semàntics han estat reconeguts pels més joves). Per la seva part, fruit d'aquest anomenat progrés, la generació jove ha vingut a demostrar la pèrdua irreversible d'aquest camp semàntic, cada dia més corromput i desgavellat (la inclusió de força castellanismes i algun anglicisme com el «*picup*» ho palesen). Entremig, la generació dels cinquanta ha compensat aquest desequilibri, aparentment insuperable entre generacions, i ha quedat encavalcada entre una i altra, recollint el seu passat però ja formant part del present.

3.2. Anàlisis diverses

D'una forma indirecta, el qüestionari i els seus resultats presenten altres aspectes amb prou d'interès per no deixar-los de banda encara que s'allunyin de l'objectiu primer del treball. Anem a analitzar aquells que m'han semblat més indicatius.

3.2.1. Morfologia

Destaco tot seguit alguns trets morfològics. Així, com a característica pròpia d'un camp semàntic hi trobem una quantitat considerable de derivatius, la majoria dels quals no recollits ja que no interessaven a priori. Cal matisar que, en general, la proliferació de derivatius no és gratuïta, sinó que la majoria els podem considerar lexicalitzats responnent a una necessitat semàntica o relacionada amb la significació dels mots, deixant de banda que la variació en relació a la paraula «mare» sovint és mínima (*aixadell* d'*aixada*, *capçalet* de *capçal*...). En aquest sentit, també aquí observem com l'especificació de la majoria de termes es veu cada vegada més degenerada; en el cas de perxa, per exemple, els enquestats de la primera i segona generació han reconegut el mot derivatiu perxera com a mot propi, a diferència dels de la primera, que ja han parlat simplement de «pal».

A vegades, el coneixement de la procedència d'un mot m'ha servit per enregistrar-lo sense dubtes ortogràfics, llevat d'algun cas com el de «sacolli-

dor» o «sacodidor» que, pel seu significat, pot fer pensar en la possibilitat que vingui del verb castellà «sacudir». Però en aquests casos sempre cal anar amb peus de plom perquè és molt fàcil caure en errònies interpretacions, i més si tenim en compte la multiplicitat de variants aparegudes. Així em va passar en el cas de «tenaier», on malgrat considerar la molt probable iodització, un cop consultat el sempre útil i excel·lent diccionari dialectològic «Moll»³ vaig trobar la variant *teneller* (apareguda justament a Torelló), procedent de *tenella*, altrament dit *telera*. Igualment, el diccionari Moll em resolgué el cas de *sadanda*, mot que no apareix en cap més diccionari i que podria fer pensar en una possible derivació de *sedàs*, encara que també se'm feia estrany que un garbell per passar blat pogués ser de seda (un *sedàs* serveix en realitat per passar farina).

Des d'un punt de vista pròpiament morfològic, cal destacar que la majoria de derivats són de tipus verbal configurats amb el sufix *-or/a* i que, per bé que en el nostre cas funcionen com a substantius, també ho podrien fer com a adjectius. Semànticament, la seva formació ve dada per una raó elemental: totes aquelles eines o màquines que porten a terme una o altra feina, arribant fins i tot a substituir-la o en tot cas a transformar-la, han rebut, per lògica, el seu nom (d'escampar, *escampador*, de subsalar —derivat de *subsòl*—, *subsador*; de gavellar, *gavelladora*, etc.). Tot i que el fenomen és aplicable en la pràctica totalitat, és curiós que en alguns casos s'hagi conservat i fins i tot hagi predominat el nom més primari i no el derivatiu; així he pogut comprovar que és tant o més conreat el nom de *màquina de ventar* que el de *ventadora* i, en el cas de *màquina de batre*, mai no he sentit a parlar de «batedora». De fet, més que una explicació morfològica la considero més de tipus semàntic, donada la importància que tingué sens dubte l'aparició d'aquesta màquina realment revolucionària, la primera automàtica («una màquina que batia tota sola»), encara que propulsada per la força del motor d'un tractor. Així, doncs, aquest sentit de ser la primera màquina pot haver quedat reflectit en el nom mateix.

Tanmateix, l'abundància de derivats dóna entrada a altres sufixos com els diminutius *-er/a* (a *estripadoret*, *esclopet* o *forqueta*), *-ons* (a *orellons* o *paletons*); o altres com *-er/a* (a *garbera*), *-ina* (a *balancines*) i també alguns prefixos com *en-* (a «enganxe») o incorporat a sulfatar («ensulfatar») o *es-* (a *esmorralles*). Més que altra cosa, aquests detalls vénen a palesar la riquesa i a voltes complexitat d'aquest camp semàntic.

La formació de paraules també pot venir donada a partir del mètode compositiu, mitjançant la reunió de dos o més mots, quan la necessitat semàntica no ha trobat un terme específic per designar una significació concreta. Així, per exemple, no apareixen precisats els diferents tipus de forques, sinó que el seu nom simplement l'origina la seva funció (*forca de girar*,

3. A.M. ALCOVER i F. de B. MOLL, *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma de Mallorca, 1930-1962, 10 volums.

de ventar, de pallar). D'aquesta manera, quan no es presenta o no s'adopta un tecnicisme concret, el pagès recorre a la descripció trivial; veiem, p.e., que del *forçat* se l'anomena l'«enganxe» dels cavalls o *de les eugues* o bé la *reductora* és assenyalada com la *maneta del canvi de marxés curtes i llargues*⁴. Òbviament, també es presenten compostos propis, entre guions com *porta-rella* o *avant-tren*, o separats com *vis sens fi*, «*toma*» de *força*, *tercer punt*, etc.

Pel que fa al nombre, he observat la naturalesa plural de moltes de les eines o parts d'aquestes. Així, els *orellons*, els *tallants* o els *paletons*, en figurar aparellats en les arades, és lògic que gairebé sempre es flexionin en plural. Això mateix passa en la majoria de casos que apareixen escrits en plural. En altres ocasions, el caràcter de multiplicitat fa més escaient el tracte en plural (per exemple, els *grapissos* –derivat de *grapa*– o les *arestes*).

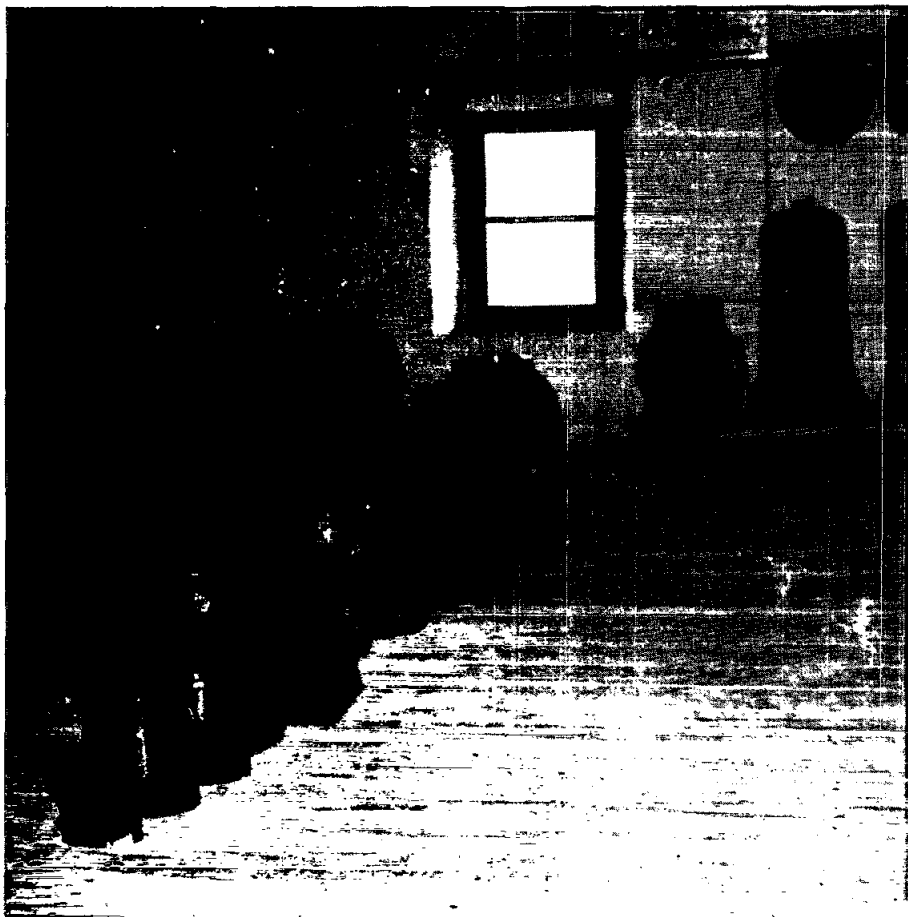
Quant al gènere és de significar el canvi que ha patit algun terme arran de l'evolució soferta. Així, *pinta*, com a eina manual sempre l'he copsat acompanyada de l'article femení mentre que la mateixa, quan ha passat a ser una part essencial de la recol·lectora de blat actual, ha adaptat la forma masculina. De fet, aquest canvi ja indica per si sol una clara diferenciació entre ambdós casos i potser, per tant, sigui preferible considerar-los dos mots diferents a desgrat de la seva relació. Un cas semblant el trobem en parlar del *tiràs* i la *tirassa* que, al cap i a la fi, són dues eines diferents malgrat la seva similitud. És curiós el cas d'*era*, substantiu que gairebé sempre va acompanyat de l'article el qual, formant apòstrof, s'acobla tant al nom que sembla que ja en formi part.

També, i pel que fa a les diferents activitats i feines agrícoles, m'ha sorprès l'ús del verb en lloc del propi substantiu, sempre acompanyat de l'article pertinent de l'activitat. D'aquesta manera, en la parla col·loquial pagesa s'usa *el llaurar* i només en casos molt determinats la *llaurada*, *el segar* i no la *sega*, *el batre* i no la *batuda* i així successivament. Potser d'aquesta forma l'home es fa més seva, més pròxima, més entranyable la seva feina, de la qual n'és tan autodidacte (tothom sembla –perquè és deure i obligació– però tothom ho fa de la seva manera). Una vegada més arribem a la conclusió que és aquest tarannà tan peculiar del pagès el que condiciona la seva llengua.

3.2.2. Fonètica

Repassant la transcripció fonètica feta, hom s'adona d'aspectes ben interessants. El fet que el català normatiu hagi estat en general força allunyat del parlar autòcton del pagès constitueix un factor més que afavoreix la pronún-

4. Els noms que al recull figuren entre parèntesi han estat efcgits per mi, més que res per donar a entendre la significació que prenen atesa la seva polisèmia, la qual cosa vol dir que no es poden considerar compostos. És evident que pels segadors, el garrot de lligar garbes era senzillament el garrot, així com les calcetes i les ulleres de batre, que col·locaven al bestiar per fer la batuda, s'anomenaven només calcetes o ulleres.

Museu Agrícola del Colomer. Taradell (Osona).

cia pròpia i sobretot particular en aquest i, per suposat, contribueix a la proliferació de variants. De fet, bona part d'elles no tenen gran entitat, sovint no van més enllà de la vacil·lació entre un so i un altre. Destaquem alguns casos com els sons vocàlics més o menys oberts de *ballesta*, *premsa*, *remolc*; la confusió de dues palatals a *pollegó* o entre dues oclusives a *guaret*⁵. És clar que també trobem diferències més substancials com poden ser els casos de

5. L'*Atlas de Griera* ja contempla alguna d'aquestes variants, per exemple l'ús indistíntiu de mitja (quartera) amb o sense el so {*ɔ*}, o també el canvi de la síl·laba accentuada a clàvies. A. GRIERA, *Atlas lingüístic de Catalunya*, Barcelona, 1968, Ed. Polígrafa.

morral o *aixingué*, el qual es veu reduït, segons la pronúncia d'un informant, a [əʔʰe]. D'altra banda, la formació de substantius compostos que ha dut implícitament el camp semàntic fa que en la transcripció fonètica apareguin naturalment dos accents (vegi's els casos de *porta-rella* o *tercer punt*, p.e.). Una excepció digne d'esment el planteja el cas de *vis sens fi*, un possible gallicisme («vis sans fin») que, tot i ser una paraula composta, el parlant no la pronuncia com si es tractés d'una sola paraula, provocant així la pèrdua de l'accent natural del primer monosíl·lab i la caiguda del so fricatiu alveolar, el resultat final és [bisəmfɪ] (/n/ esdevé [m]). A nivell anecdòtic, anotem la presència d'un so no propi del sistema fonètic català com és el cas de [X] que figura al castellanisme «*bandejas*».

Però, sens dubte, un dels aspectes més interessants per comentar el constitueix el conegut fenomen de la iodització o ieisme, és a dir, p.e. la pronúncia [j] i no [λ], procedent de -LJ-, -CL- i -GL-, o la confusió [j] / [λ] en aquests casos. Parlo de confusió perquè, com també recull el qüestionari, en diferents casos l'enquestat s'ha mostrat força vacil·lant. Inicialment pot xocar la diferència entre uns mots on es produeix el fenomen i uns altres que no, però, de fet, la variació només fa que respondre a la seva procedència llatina. Posem per exemple el ja conegut cas de *palla*: si donem un repàs a la gramàtica històrica trobem que la iodització de *palla* s'explica pel grup llatí -LJ-, *ulleres* pel -CL- o *rellla* pel -GL-. Per altra banda es conserva el so [λ] en segons quines condicions com potser, p.e., a inici de paraula (*llaurar*, *l·ligadora* o altres)⁶. Un altre cas ens pot mostrar la importància i extensió adquirida pel fenomen de la iodització: és el cas de *pallissa*; tot i que alguns enquestats -davant el dubte- han reconegut que a vegades també pronuncien el so [λ], segons l'*Atlas Lingüístic de Catalunya* de Griera, és gairebé arreu que s'ioditza. És més, el terme *païssa* apareix al diccionari «Moll» i, en aquest sentit, no deixa de ser curiós que un il·lustre poeta com Guerau de Liost, aimant de la llengua del poble però alhora rigorós i acurat com pocs, en la revisió de la seva obra poc abans de morir canvia el terme *pallissa* per *païssa*⁷, qui sap si amb l'afany de copsar la llengua viva, la dels pagesos del Montseny. En qualsevol dels casos, també significativament, la confusió creada ja ha portat a més d'una equivocació (destaco la comesa per bona part dels enquestats entre *aparellament* i *apariament*, que, de fet, i en el fons, no deixen de ser sinònims almenys en aquest camp semàntic).

3.2.3. Semàntica

No hi ha dubte que una de les principals conclusions a què s'arriba després d'analitzar aquest camp semàntic és la seva riquesa lèxica i semàntica.

6. Naturalment, no hi pot haver mai iodització a principi de mot perquè els sons que hi donen origen són enmig de mot i s'han conservat a mig de mot o a final de mot (amb pèrdua de vocals finals).

7. Termes extrets del poema «La font de les paitides» de *La Muntanya d'Ametistes* (1908 i 1933). GUERAU DE LIOST, *Antologia poètica*, Barcelona, 1979, Fundació Mediterrània, ps. 160-161.

Per il·lustrar aquesta contínua multiplicitat a què ens trobem abocats, he desglossat la derivació d'un sol terme com pot ser el de *palla*. Cal apuntar que la gran majoria dels derivats encara s'usen o en tot cas són coneguts per pagesos i no pas per extensió de significat. Vegem-los:

- *despallar*, treure la palla del gra després de la batuda
- *empall*, palla no batuda
- *empallar*, cobrir de palla
- *pallada*, gran quantitat de palla
- *pallar* o *apallar*, donar palla al bestiar
- *pallat* o *apallat*, blat que duu molta palla (*)
- *paller*, munt gros de palla
 - *aparellar*, apalleronar o emparellar, fer paller
 - *pallera*, paller gros
 - *palleró*, paller petit
 - *palleraire*, persona que fa el paller
- *pallejar*, prendre o tenir color de palla
- *pallet*, estora petita de palla
- *palleta*, palla petita
- *palleter*, persona que trafica amb palla
- *pallissa*, lloc destinat a guardar-hi la palla (**)
- *empallissar*, ficar la palla a la pallissa
- *empallissador*, obertura per on es fica la palla a la pallissa
- *palló*, palla de blat de moro
- *pallola*, capell de palla
- *pallós*, relatiu a la palla
- *pallot*, rebuig de la palla
- *pallús*, pallot (***)

* També dit, en sentit figuratiu, d'un lloc que hi ha merder, desmanec.

** *Pallissa*, en el sentit d'estomacar, és una adopció del terme castellà «paliza» i, per tant, no guarda cap relació amb el terme *palla*.

*** També dit de la persona curta de gambals, aturada.

Al llarg del treball hem anat veient les repercussions de tipus lingüístic que ha tingut la causa de la revolució tecnològica al camp, i com també aquesta, evidentment, ha provocat una sèrie de canvis i evolucions en relació a la significació dels mots que componen el camp semàntic en qüestió. Posem un exemple més: el de *jaç*. El seu significat originari era definir qual-sevol cosa disposada per jeure-hi al damunt; ara, a un determinat tipus de palla menuda (una mena de pallús) apropiada pel lloc on jeu el bestiar. L'evolució del sistema de producció agrícola ha comportat igualment l'evolució semàntica.

De la mateixa manera, si abans es coneixien els blats i els distints cereals del país, la *xeixa*, el *sègol*, la *pàmula*, el *mestall* i les *veces* i, primer de tots, el *forment* (el blat més antic –arcaisme català encara conservat a l'Algúer amb la forma *froment-*); ara, les llavors naturals han donat pas a llavors de

laboratori, blats híbrids els quals, amb finalitats comercials, són batejats amb noms cridaners, generalment estrangers (castellans quan no són anglesos —la influència anglo-saxona també arriba aquí—). Certament, la introducció de castellanismes i fins i tot d'anglicismes (*multi-power*, *pick-up*, *ray-grass*...) en els últims anys ha estat notòria, per aquest motiu no he dubtat d'incloure'ls en el recull, sobretot perquè la seva integració en la parla normal pagesa és plana, almenys en aquests casos. Cal tenir present que tots els catàlegs i fulls propagandístics arriben en castellà, i sovint les exigències tècniques i, per damunt de tot, la inèrcia per part dels pagesos i els seus representants ha fet que aquests nous termes s'integressin de ple, si més no en les generacions més joves. A més, casos com els de «*disparo*», «*enganxe*», o «*embrage*» tenen potser el decisiu avantatge de ser més breus que els correlatius catalans (*disparament*, *enganxament* o *embragatge*) i, com sabem, l'economia en la parla és un factor a tenir en compte. De fet, la introducció de termes castellans no ve d'ara, ja en els guarniments del bestiar trobem casos tan arrelats com el de «*bocado*» o les mateixes «*riendes*», (fet dintre de tot lògic si pensem que històricament, i deixant de banda altres influències més importants, el món de la cavalleria i el carruatge ens prové principalment d'Aragó i de Castella). No obstant, l'adaptació d'aquests castellanismes i anglicismes tampoc no és tan fàcil com pot semblar. Sense anar més lluny, el cas de «*bandeja*», terme que he extret expressament d'un catàleg per comprovar el seu grau d'assimilació entre els enquestats, dona mostra que està, sortosament, molt poc introduït; la llàstima rau en què el correlatiu donat («*tolva*») també ve a ser un castellanisme, i així ningú no ens parla de *tremuja*, el mot que sembla més adient per designar aquesta part de la recol·lectora.

Igualment, la introducció de tecnicismes és més aviat escassa. Si els recollits en el qüestionari són força coneguts (com passa amb el *polvoritzador*), això ha estat produït per extensió del significat. Per suposat, mai no he sentit a parlar d'un *escarificador* i sempre d'una *estripadora*; d'aquesta manera, les eines que van apareixent en el mercat són rebatejades rebent així noms entenedors i populars per als pagesos (a part del tècnic)⁸. Sobre la dificultat de la introducció de termes tecnològics i la seva adaptació catalana cito un detall ben significatiu: en un full de propaganda d'eines d'aparellament de la terra escrit en castellà, els noms d'aquestes eines figuraven en català sense cap mena de distinció, responent així a la por a què el pagès no conegués els noms en castellà, com molt probablement deu passar en la realitat (*estripadora* i no «*aladreja*», *trull* i no «*rodillo*», *rascle* i no «*rastrillo*»). Aquest fet

8. En aquest sentit, i encara que apartant-nos del cicle del blat, l'aparició en els últims anys d'una màquina força sofisticada que serveix per arregar el farratge del bestiar i anomenada oficialment fenificadora («henificadora» en castellà), ha estat «rebatejada» a nivell popular com una arregaradora o també acondicionadora, donat que ja deixa el menjar preparat per al consum. També, un rampí format per una sèrie de pues que componen uns cercles que giren és conegut amb el simpàtic nom de gira-sol. I d'exemples que il·lustren aquest acoblament de la llengua dins el seu entorn sempre en trobaríem.

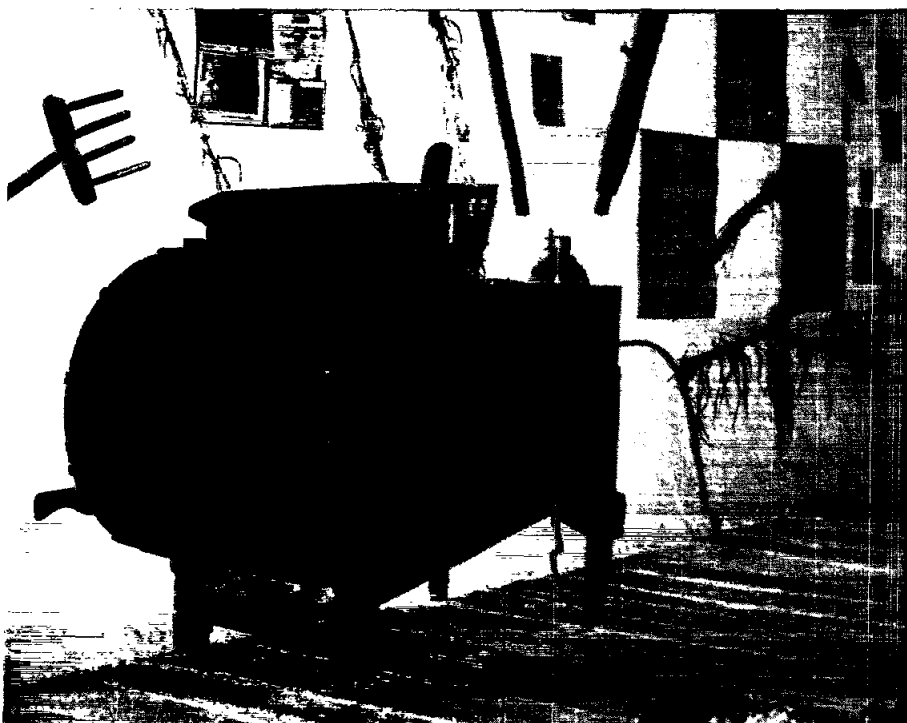
indica, en definitiva, que totes aquestes eines, existents abans de l'època franquista, han continuat conservant-se en català; només aquelles eines noves i les seves parts han estat castellanitzades i, en aquest sentit, l'exemple de «*cosetxadora*» esdevé la perfecta il·lustració.

3.2.4. *Dialectologia*

Evidentment, el treball no ofereix una perspectiva suficient per realitzar una anàlisi a nivell dialectològic. Cal tenir present que, quan he parlat de variant ho he fet generalment des d'un punt de vista evolutiu; i en tot cas, donat el reduït marc d'estudi, les diferències aparegudes cal considerar-les més com a localismes que com a variants pròpiament dialectals. Tot i així, el coneixement d'un informant resident a una comarca veïna i cerealística —el Bages— permet de veure les considerables diferències que ben aviat i ben a prop es creen encara que es tracti d'un mateix i concís camp semàntic. Així, pel que fa a l'aparellament de la terra, al Bages s'usa el verb *escabetxar*, no emprat a la comarca d'Osona. Les eines usades per treballar la terra són el *xàpol* (i no l'*aixada*), l'*aixadó* (i no l'*aixadell*), la *magalla* (no el *magall*), la *pioixa* (gens coneguda a Osona) i les *arpietes* o *arpions* (el que aquí s'anomena simplement *rampí*). És clar que només he buscat les diferències però aquests pocs exemples resulten per si mateixos prou reveladors. Altres termes d'aquest camp semàntic inusuals a Osona poden ser *càvec* (una variant d'*aixada*) o l'*erer* (garbell molt gros) entre molts d'altres.

Per altra banda, el discutit *Atlas* dialectològic de Griera serveix per comprovar les variants referents a alguns casos que també figuren dins el recull. D'aquesta manera, els resultats obtinguts constaten alguns exemples exposats per Griera. El cas més sorprenent és el de *jeu*, variant de *jou* que només es presenta a Vic, pel que reflecteix l'enquesta, de forma ben arrelada ja que la totalitat d'enquestats l'han esmentat. També recull de Vic una variant de *garbera* (*pilot de garbes*), variant que tres dels enquestats han apuntat encara que el terme propi a Osona sigui el de *garbera*. Altres coincidències del present treball amb l'*Atlas* de Griera és el canvi irregular d'accent en clàvies ([kɫəβiəs] a Vic, Sant Bartomeu, Avinyó, Castellerçol i [k'la.β]əs] a Vic, Centelles, Granollers). Altres casos per comentar són el mot *era*, que també ve acompanyat de l'article; la iodització de pallissa i la variant de *venci*, que s'estenen gairebé arreu, mentre que la vocal tònica de *ballesta* és oberta a Vic.

Òbviament, també es presenten notables diferenciacions. Pel que fa a *falç*, per exemple, és una variant molt poc utilitzada a Osona, almenys si tenim en compte aquest treball; en canvi, per Griera, és usat en preferència a *volant*. Això sí, Griera recull a Sant Bartomeu del Grau la variant [fəw 'sə] ben pròxima a [fə'wə], volant més petit que el propi dels segadors citat per tres dels enquestats. També el desconcert general creat a l'hora de distingir les diferents mesures és contemplat per Griera (mentre a Sant Bartomeu s'apunta el *quarteró*, els *tres quartans*, la *quartera*, i el *quartà*, a Vic trobem la *mitja quartera*, el *mesuró* i el *picotí* i a Centelles els *tres quartans*, la *quartera* i el *picotí*.

Museu Agrícola del Colomer. Taradell (Osona).

Conclusions

D'alguna manera o altra, els resultats i les conclusions d'aquest treball ja s'han anat apuntant des d'un principi mateix. Per no caure en la pura reiteració o ja redundància, també m'agradaria concloure d'una forma pràctica i il·lustrativa, tal com he intentat fer en tot moment.

Parlava en la introducció sobre la dificultat de duu implícit el recull d'un camp semàntic com l'estudiat. Per bé que reduït expressament, des d'un inici i a mida que hi he pogut aprofundir, encara que en una mínima part, s'ha pogut veure cada vegada més de prop la seva riquesa i complexitat, sobretot a partir de la sobtada i gran transformació experimentada en pocs anys en el medi que ens ocupa. Pel que fa a aquesta riquesa, especialment lèxica, tot i que hagin quedat molts casos per comentar i fins per citar, només espero que els exposats hagin servit de bons exemples i sobretot del que, indubtablement, és el que sorprèn més: la pèrdua ja gairebé total en les generacions joves de tot aquest petit tresor lingüístic i cultural. El que durant segles s'ha iniciat cada sant Joan, el famós «batre», un procés realment impressionant des de tots els punts de vista, el lingüístic un més, ha quedat reduït en uns pocs anys a un «trasto»: una màquina vinguda de l'estranger i, per tant, amb nom estranger, tal com estem acostumats.

Però el que també és evident és que els pagesos tenen altres problemes i mai no es plantejaren la seva actitud davant la llengua com ho pot fer un lingüista. En una paraula: ells saben que dient «cosetxadora» tothom els entendrà i això és tot. No obstant, el pagès sempre ha estat arrelat a la seva terra —la veritat és que no sé si ho continua estant, almenys tant com abans. Potser de forma inconscient, però la terra és el seu món cultural. I és a través d'aquest profund arrelament que ha nascut aquesta riquesa reflectida de mil maneres, una de les quals potser la lingüística. I ho vull palesar un cop més per mitjà d'un exemple: el bover o el batedor amb eugues, per menar el bestiar, tenia necessitat d'emprar un llenguatge molt concret, gairebé onomatopèic fet a la seva mida i necessitats. La comunicació que transmetia amb aquells crits més que paraules de «*bo*» o «*alto*» (amb allargament del so vocàlic); «*arri*» per arrencar o «*tras*»⁹ per anar enrera; «*ollaó*» per girar cap a la dreta o bé «*osque*» per anar a l'esquerra... pot ser un bon reflex del profund lligam existent entre l'home i el seu medi, lligam sempre expressat a través de la llengua. Una llengua constantment canviant i que, de la desaparició del bestiar a la introducció de l'ordinador en l'agricultura i la ramaderia, li queda molt per canviar...

Però més enllà del camp estrictament lingüístic, aquest treball també pot servir d'exemple no sols d'uns simples canvis provocats per l'esmentada transformació agrícola de les últimes dècades experimentada a les nostres comarques, sinó de tota una evolució molt més important i profunda del que pot semblar en un principi. És clar que per entrar de ple en aquest procés caldria un treball de camp molt més complex i un estudi sobretot sociològic, però sí que m'atreviré a exposar alguns aspectes que a hores d'ara comencen a evidenciar-se. Així, encara que aquest treball es basa en la mecanització i en la modernització general de la maquinària agrícola, de fet la transformació agrícola de què parlem sí que és d'una banda econòmica (pas d'una economia bàsicament de proveïment o ja d'autosuficiència a explotacions pròpiament agrícola-ramaderes), però d'una altra banda és sobretot social (fem especial esment de la progressiva millora dels mitjans de transport i de comunicació, fet que ha dut a un progressiu acostament de la família pagesa als nuclis rurals o ja bé urbans). I d'aquesta manera, si podem parlar d'una molt més gran integració de la pagesia en l'activitat socio-cultural de la comarca (administració, escola, comerç, actes socials, culturals, festius...), també cal parlar d'un progressiu i potser paradoxal desarrelament del seu medi natural: el camp, el mas, el bosc, aquesta altra vida... El pagès d'avui en dia ja no té una necessitat tan immediata del seu entorn. El pagès d'avui en dia és sobretot un treballador del camp, i el camp se li està convertint en un mitjà merament econòmic i ja no tan o potser ben poc cultural; el seu món cultural passa a ser pràcticament el mateix que el de

9. Contràriament al que es pensa, aquests termes no són pròpiament castellanismes. En el cas concret de *tras*, prové del llatí «*trans*», que significa *à través*, però en llatí vulgar prengué el sentit de *darrera*.

l'home urbà. I és aquesta transformació, en darrer terme, la que explica la greu pèrdua cultural que des d'un principi ha intentat redescobrir aquest treball. Potser una última ullada a «aquesta altra vida» pugui servir igualment d'últim exemple: el pagès d'abans no necessitava de rellotges; ell seguia més que ningú el pas del temps, el calendari natural i el rellotge solar, i ja sabia quan calia esmolar el volant:

«per sant Jordi
espiga l'ordi.»

Joaquim PRATSOBRERROCA I MATAVERA
Mas El Prat de Sobrerroca
08551 TONA